

Fenntartható fejlődés a hedonizmus árnyékában

A fenntarthatóság és a hedonizmus éles ellentétben állnak egymással. Ez az antonímia nehezíti a pedagógusok fenntarthatóságra neveléssel kapcsolatos munkáját. Érdemes feltárni a hedonizmus és a fenntarthatóság közötti viszonyrendszer eredetét és következményeit, valamint rámutatni a lehetséges megoldásokra, arany középutat keresve. Párhuzamosan egy mikrokutatás eredményei feltárják a pályán lévő pedagógusok témához való hozzáállását.

Bevezető

Ferenc pápa a 2023-as magyarországi látogatásán kiemelte beszédében, hogy

„a szabadságot veszély fenyegeti. Hogyan? Mindenekelőtt elegáns öltözetbe bújtatott észrevétlen módszerrel, az elkábító fogyasztói szemlélet által, melynek következtében megelégszik az ember egy kis anyagi jóléttel, és a múltat felejtve az egyénre szabott jelen felszínén »úszik«.”

Ez a világiasság veszélyes hajszolását jelenti, amit a fogyasztói társadalom táplál, és rendkívül ártalmas következményekkel járhat. A konzumerizmus a szabadság téveszméjének tekinthető. A hedonizmus lényege az örömkérés, és mi lehetne nagyobb öröm, mint a szabadság érzete, klímaaggodalomtól mentesen. Pedagógiai szempontból ezt a paradoxont feloldhatónak vélem: ha a kritikus gondolkodást és az értékalapú oktatást előtérbe helyezzük, a fogyasztás és a fenntarthatóság közti szakadék csökkenthető. A hedonista életmód teljes globális megszüntetése nem tűnik reális célkitűzésnek, ezért az arany középutat tűnik kiegyensúlyozott, előremutató stratégiának. Ha a pedagógusok munkájukat úgy strukturálják, hogy azok nemcsak az anyagi javakra, hanem a közösségépítésre, az interperszonális kapcsolatok fejlesztésére, valamint a személyes törekvésekre is összpontosítanak, akkor enyhülhet a fogyasztói társadalom túlzott igénye, és egy fenntarthatóbb életmód kezdhet kirajzolódni. Vida úgy fogalmazott, hogy „a 21. századra az emberiség hármasszorításban vergődik”. A társadalmi, gazdasági és környezeti válság katalizátorként hatnak egymásra. A fenntartható fejlődésre csak akkor van remény, ha a bioszféra korlátait végre komolyan vesszük. Sikeres kiút keresés a rendszerszemléletben rejlik (Vida, 2012). Vida leírja az emberi tevékenység hatását – ami sokszor visszafordíthatatlan – a Föld ökoszisztémájára. A hedonista szemlélet gyakran összefügg a túlzott fogyasztással, ez pedig az antropocén korszakban komoly környezeti problémákat okoz, mint például az éghajlatváltozás vagy az erőforrások kimerülése (Vida, 2012). Az antropocén korszak gondjai motiválhatnak minket, hogy újraértékeljük etikai prioritásainkat. Így a hedonizmus szembekerülhet azzal a szük-séglettel, hogy olyan fenntartható döntéseket hozzunk, amelyek túlmutatnak az egyéni

élvezeteken. A dilemmák megoldásának egyik módja lehet az, hogy az emberek átértékelik, milyen tevékenységeket találnak örömtelinek. Ebben a szemléletváltásban a pedagógusok a felnövekvő generációknak rendszerszemléletű gondolkodás segítségével helyes irányt mutathatnak.

A biodiverzitás és a fogyasztói társadalom kapcsolata

Az emberi tevékenységek hatására az ökológiai szolgáltatások szünet nélkül romlanak, mivel az ember kizsákmányolja a környezetét. Ennek következtében a természeti erőforrások gyorsan kimerülnek, a fenntartó és szabályozó funkciók előre nem látható módon válnak instabillá, és a kulturális szerepvállalás is fokozatosan eltűnik. A helyi ökológiai rendszerek megváltozása nemcsak a természeti környezetet érinti, hanem a közösségi interakciókat és a kulturális értékek fenntartását is, ami különösen jelentős, ha a természet elveszíti közösségi és rekreációs szerepét. Például a gullah vagy gicsi közösség az Egyesült Államok délkeleti partvidékén él, és kultúrájuk szorosan kötődik a helyi természeti erőforrásokhoz, mint például az édesfűből fonott kosarak készítése. Az ipari fejlesztések és az éghajlatváltozás azonban megnehezítette hozzáférésüket ezekhez a forrásokhoz, ami veszélyezteti kulturális örökségüket és hagyományaik, amelyek identitásuk alapját képezik (Ghahramani és mtsai, 2020). Gazdasági és ipari tevékenységek, valamint a bolygónk lakossága rengeteg környezetszennyező kemikáliát, hulladékot, valamint levegő-, víz- és talajszennyező anyagot termel, amelyek együttesen a fosszilis energiahordozók mennyiségének csökkenésével összekapcsolva katasztrofális körülményeket teremthetnek (Orbán, 2015). Természetvédelmi szakemberek egyre inkább felismerik, hogy az emberi magatartás az a fő tényező, ami veszélyezteti a biológiai sokféleséget és a környezetet (Veríssimo és mtsai, 2017).

A fogyasztói társadalom által generált túlzott fogyasztás nagy szerepet játszik a biodiverzitás csökkenésében. Olyan mechanizmusokat gerjeszt, amelyek közvetlenül vagy közvetve veszélyeztetik az élővilág sokféleségét, és káros hatással vannak az ökoszisztémákra (Hayder és mtsai, 2022).

Például az erdőirtás és más egyéb élőhelyek elvesztése azért következik be, mert a fogyasztói igények kiszolgálására újabb és újabb termőterületeket létesítenek természetközeli élőhelyek rovására, mint például a palmaolaj-ültetvények, az összefüggő, monokultúrás mezőgazdasági területek vagy a szarvasmarha-legelők. Ezenkívül a túlzott fogyasztás serkenti a túlhalásztást és az illegális vadászatot, amelyek az élőlények populációinak összeomlásához és a fajok kipusztulásához vezethetnek. A fogyasztói társadalom által preferált termékek gyártása gyakran agrokémiai vegyszerek használatát igényli, melyek környezeti szennyezést okoznak, és károsítják a talajt és a vízrendszereket, továbbá befolyásolják a természetes élőhelyeket. Számszerű adatokban kifejezve is érzékelhető a probléma. Vida hivatkozik Ceballos, Ehrlich és Dirzo felmérésére és Smil munkájára, és példaként hozza, hogy a Földön élő gerinces szárazföldi állatfajok egyedszáma és elterjedése 32%-kal csökkent 1900 és 2015 között. A szárazföldi gerincesek összétömege a jégkorszak vége óta, az elmúlt tízezer évben viszonylag stabil maradt, azonban az élővilág összetétele radikális változáson ment keresztül. Míg a pleisztocén végén az ember és háziállatai elenyésző szerepet játszottak a szárazföldi gerincesek összétömegét tekintve, a 19. század végére arányuk 75%-ra nőtt, elsősorban a vadon élő fajok számának csökkenése következtében (Vida, 2019).

A biodiverzitás megőrzése társadalmi és gazdasági jelentőséggel egyaránt bír, mivel közvetlen hatással van az ökoszisztéma-szolgáltatásoktól függő ágazatokban. Az egészséges élelmiszerek, természetes gyógymódok, a levegő tisztasága bizonyos betegségek kockázatát képes csökkenteni. Piaci lehetőségeket is rejt magában, gondolhatunk itt az

ökológiai gazdálkodásra vagy az ökoturizmusra, melyek jelentős profitot tudnak termelni (Kovács és Bela, 2015). Társadalmi és gazdasági szempontból egyaránt sorakoztatható megannyi példa a biológiai sokféleség megőrzésének érdekében. Látható, hogy ehhez ösztönző társadalmi attitűdváltásra lenne szükség, ez azonban utópikus gondolat a konzumerizmus világában.

Az 1990-es évek végére az árudiverzitás túlnötte a biodiverzitás mértékét. Ez azt jelenti, hogy a kereskedelmi termékek diverzitása meghaladta a globális biológiai diverzitást (The Onion, 1998. 10. 21.). Egy környezetvédelmi tanulmány alapján, amelyet az EPA készített az ENSZ Globális Fejlődési Hatásvizsgáló Munkacsoportjával közösen, Földünk túl van azon a ponton, hogy a fogyasztói termékek széles spektruma túlszárnyalja a Föld bolygón élő fajok számát. A tanulmány szerint ez a jelenség részben a biodiverzitás regressziójának köszönhető, miközben az árudiverzitás exponenciálisan növekszik, több mint 200 millió új vásárlási alternatívát teremtve az elmúlt években. Az ökológiai egyensúly megváltozása mellett egyes evolúcióbiológusok és ökoszisztéma-szakértők úgy vélik, hogy a fajok kihalásával párhuzamosan megjelenő új termékek potenciálisan pótolhatják az elveszett ökológiai funkciókat. A vízsűrűk és a specifikus táplálékkiegészítők piaca dobása például válasz lehet egyes környezeti funkciók elvesztésére (The Onion, 1998. 10. 21.).

A 2030-ig terjedő időszakra vonatkozó nemzeti biológiai sokféleség-megőrzési stratégia kimondja, hogy a rövid távú gazdasági prioritások túlsúlya érvényesül a közép- és hosszú távú környezeti, társadalmi és gazdasági érdekekkel szemben. Globálisan a természeti erőforrásokra alapozott versenyképes növekedés jelenti a fő célkitűzést, miközben a jelenlegi fogyasztói társadalom nem áll készen a biológiai sokféleség hosszú távú megőrzéséhez elengedhetetlen szemléletváltásra. Továbbá a biodiverzitás védelmének szempontjai nem, vagy csak nem megfelelő mértékben integrálódnak a különböző ágazati politikákba (Nemzeti Biodiverzitás Stratégia, 2023).

A fogyasztói magatartás megváltoztatása jelentené a megoldást a biodiverzitás megőrzése érdekében. Azonban ez a változás összetett és nehézkes folyamat, mivel sokszor az olcsóbb vagy kényelmesebb alternatívák előnyben részesülnek a fenntarthatóbb lehetőségekkel szemben. Az emberi tevékenységek hatásainak kezelése jelentős paradigmaváltást követel meg a jelenlegi gyakorlatok terén, és olyan marketingtechnikák bevezetését igényli, amelyek befolyásolják az emberi preferenciákat és viselkedést (Wright és mtsai, 2015).

Hogyan befolyásolhatjuk a fiatalokat, amikor a média, különösen a reklámok és tévéműsorok intenzíven ösztönzik a fogyasztást? A csatornák jelentős része reklámokból él, melyek mindent el akarnak adni, ami a fogyasztói társadalomra jellemző. A reklámok gyakran megtévesztő üzeneteket közvetítenek, például azt, hogy „minél többet vásárolsz, annál többet spórolsz” vagy „vegyél minél többet, »mert megérdemled«”. A szórakoztató és főzőműsorok, mint a *Fald fel Amerikát!*, *A pokol konyhája* az amerikai kultúra vagy helyi specialitások fogyasztásra csábítanak, miközben a gyerekek már fiatalon a márkás termékekhez és modern technológiákhoz, mint a mobiltelefonok és tabletek, ragaszkodnak, és egyre inkább az autóval való közlekedést részesítik előnyben még az óvodába vagy iskolába jutáshoz is.

Azonban, ha elemezzük a média és a marketing hatásait a mai fiatal generációra, számos ígéretes lehetőséget láthatunk. A vállalatok etikus- és fenntarthatómarketing-stratégiai elősegítik a fogyasztók környezeti felelősségérzetének növekedését, ami hosszabb távon kedvezően hat az adott márkára és a társadalomra egyaránt (Aslam és munkatársai, 2022). Amennyiben a fenntartható fejlődés elvei integrálásra kerülnek a marketingstratégiákba, új potenciál jelenik meg a biológiai sokféleség megőrzése és a környezetvédelem terén. Trivedi és munkatársai (2018) szerint a fenntartható marketing kommunikációjának egyik kulcsfontosságú tényezője a hitelesség és átláthatóság, mivel a fogyasztók

könnyen észlelhetik, ha egy márka kommunikációja nem áll összhangban a cselekvésekkel. Az őszinte és átlátható fenntarthatósági üzenetek hitelességet és fogyasztói lojalitást építenek (Trivedi és mtsai, 2018). Az effektív és célzott kommunikáció révén a fenntarthatóságra ösztönözhetjük a fiatalokat, és tudatosíthatjuk bennük a környezetvédelem fontosságát. Ezáltal a fiatalok hajlandóbbak lehetnek a környezetbarát termékek és szolgáltatások megvásárlására, valamint részt vehetnek a társadalmi és környezeti kezdeményezésekben. A tudományos alapokon nyugvó kutatások és a célzott marketingstratégiák összekapcsolása segíthet abban, hogy a fiatalokat aktív résztvevőkké változtassuk a fenntarthatósági erőfeszítésekben, hozzájárulva ezzel a biológiai sokféleség megőrzéséhez és a környezetvédelemhez.

Fenntartható hedonizmus mint megoldási alternatíva

Az oktatás egyik lefontosabb célja a tanulók fejlődésének és tudásának elősegítése. E szellemben a társadalom iránti felelősségvállalásnak is kiemelt szerepet kell szánni. Számomra a 21. század oktatási rendszerének legnagyobb kihívása a népszerű, de korántsem előremutató értékrendek, mint pl. a hedonizmus és a konzumerizmus kritikus vizsgálata a fenntarthatóság jegyében.

A társadalmi felelősségvállalás kulcsfontosságú a hosszan tartó fenntarthatóság szempontjából, de ez a cél nehezen érhető el olyan világban, ahol az individuális élvezetek, a materiális javak gyűjtögetése és a fogyasztásra ösztönző társadalmi normák dominálnak. A helyzetkép, legyen szó belföldi vagy nemzetközi viszonylatról, igen komor; ahogy a fogyasztói mentalitás terjed, úgy halványul el a Föld öngyógyító képességének reménye. Zsákutcában gyorsításnak tekinthető a gazdasági és társadalmi működésünk egyetemes szinten, melyet jól tükröz a túlfogyasztás napjának változása. A világ erőforrásai és a természeti rendszerek képtelenek fenntartani a jelenlegi fogyasztási mintát hosszú távon. Ez a jelenség szó szerint fenntarthatatlan.

Azzal, hogy a 20. század második felében a fogyasztás a fejlett ipari országok központi dogmája, életelve, az élet lényegi, meghatározó eleme lett, visszafordíthatatlan folyamatok indultak meg (Kerekes és mtsai, 2004). Ezt a folyamatot az egyén, a fogyasztó generálja vagy legalábbis szolgálja ki.

A fogyasztó egy racionális döntéshozó, akinek céljai között szerepel az anyagi jólét és a fizikai jólét (Hetesi, 2004. 267–281.), valamint bizonyos szinten a mentális és spirituális jóllét egyaránt. A jólét megvalósításához gyakran pazarló, individualista életmód társul. Ez az egocentrikus hozzáállás sokszor ösztönszinten valósul meg, anélkül, hogy a hosszú távú, káros következményeket felmérné az egyén.

A fogyasztás serkentéséhez tökéletes mankó a hedonizmus. A hedonizmus ókori görög filozófiai irányzat, mely szerint a legfontosabb az életben az örömök megélése. A 21. századi felfogás szerint a hedonizmus nem más, mint az élvezet hajhászása felfokozott és mértéktelen önzőséggel megfűszerezve. A közgazdászok szerint is a vágyak hajtják előre a világot (Lelkes, 2022). Amikor a hedonizmus párosul a konzumerizmussal, akkor az élvezetek hajszolása az anyagi javak és szolgáltatások fogyasztásával valósul meg. Ilyenkor az emberek az öröm és boldogság forrását elsősorban vásárlással, több, sokszor felesleges termék birtoklásában és fogyasztásában találják meg. Amikor az emberek a boldogságot a fogyasztással azonosítják, akkor nehéz kiutat találni ebből az önpusztító folyamatból.

Véleményem szerint a hedonizmus addig nehezen összeegyeztethető a fenntartható gondolkodásmóddal, ameddig megmarad annál az alaptételnél, melyet Fáy filozófiai nézeteiben is kifejt, hogy a legfőbb érték a gyönyör és az élvezet, még ha az rosszból ered is (Fáy, 1999).

A fenntartható fejlődés és a hedonizmus látszólag ellentmondanak egymásnak. A fenntartható fejlődés a társadalmi, gazdasági és környezeti szempontokat összeegyeztető fejlődési modell, ami a jelen társadalom szükségleteit elégíti ki anélkül, hogy veszélybe sodorná a jövő generációk lehetőségeit a környezet és az erőforrások megtartására. Sokszor tapasztaljuk, hogy a hedonista életstílus egyet jelent az erőforrások pazarló felhasználásával és a környezet károsításával. Feltételezhető, hogy a hedonista nem veszi figyelembe a hosszú távú következményeiket a mértéktelen fogyasztásának. Így máris megvan az ellentét a fenntartható fejlődés alapjával, amely az erőforrások megfelelő kezelését és a környezeti stabilitást célozza meg.

Létezik egy koncepció, ami arra keresi a választ, hogyan lehet az emberi boldogság és elégedettség elérésének módját keresni a fenntartható életmód és a társadalmi felelősségvállalás keretein belül. Ez a fenntartható hedonizmus. Az alap gondolata az, hogy nem kell lemondanunk az élet örömeiről és a boldogságról ahhoz, hogy fenntartható módon éljünk. A mértéktelenség és a tudatosság egyensúlyára törekszik. Úgy kell élvezni az életet, hogy az ne járjon túlzott erőforrásfelhasználással vagy környezetkárosítással. Lelkes Orsolya a fenntartható hedonizmust így fogalmazta meg: Elsőre úgy tűnik, választanunk kell a kényelmes élet és a helyes életmód között. Két ellentmondásos vágy húz minket: az egyik, hogy élvezzük az életet, a másik, hogy megőrizzük a környezetünket. A kulcs, hogy megtaláljuk a módját, hogyan lehetünk boldogok anélkül, hogy túlzott terhet rónánk a bolygóra. Szükségünk van egy olyan megközelítésre, ami örömet szerez, de közben senkinek sem árt, és a Föld jövőjét sem veszélyezteti. Azaz meg kell találni a boldogságkeresés és az etikus életvitel közötti harmóniát (Lelkes, 2022).

A társadalmilag felelős és környezettudatos fogyasztói réteg kialakulása azokban az országokban valósulhat meg, ahol az adott ország gazdasági és társadalmi fejlettségi szintje megfelelő. Először egy olyan fogyasztói rétegnek kell kialakulnia, amelynek már nem csupán a Maslow-féle szükségletek kielégítése a fő cél, és az szerez számukra örömet, hanem az örömforrás a magasabb társadalmi célok elérésében mutatkozik meg (Deák, 2014).

Magyarország esetében elmondható, hogy hiába van jelen a nemzetközi konferenciákon, és a szigorú szabályozások és standardok hiába szolgálják a fenntartható fejlődés céljait, ha a gazdaságunk jelenlegi fejlődési metódusával ellentétben áll. A gazdasági struktúránk még mindig a fogyasztás állandó növelésén alapszik. Gazdasági rendszerünk az újdonságvágyra, a természeti javak teljes kizsákmányolására és a „beépített elavulás” elvére épül. A nyugati államokhoz képest még mindig lépéshátrányban vagyunk, mert a gazdasági, technológiai háttér kevésbé fejlett, és a társadalmunk is csak most lépett be a „fogyasztó” társadalomba, és a magyar vásárlók még csak most kezdik el igazán hedonista módon telíteni magukat (Deák, 2014). Gazdasági válság idején sem észrevehető, hogy a fogyasztói magatartásban nagy változás lépne fel. A nem fenntartható hozzáállás országos szinten megfigyelhető. Néhány példa a teljesség igénye nélkül: Magyarországon a zöldhulladék égetése még mindig bevett szokás, és a háztartási fűtési szokások nagymértékben hozzájárulnak a lokális légszennyezéshez. Hiába cserélik le az egyik hipermarketben a műanyagzacskókat, ha átsétálva a „kék” boltból a „sárga” boltba, a vásárlók eszeveszett módon zacskózzák még azt a zöldséget is, amit nem kellene. A sort folytathatnám, de így is jól érzékelhető a probléma. Több tanulmány rámutatott az alulról jövő kezdeményezések fontosságára. A szocializáció lehet a kulcs, a jövő generációiban nagyobb a potenciál, hogy a szemléletformálás elérje a célját, és megvalósítható az a fenntartható (akár hedonista) életvezetési stílus és értékrend, ami megmenti bolygónkat, és esélyt biztosít fajunk földi létezésére a jövőben.

Oktatással és neveléssel a hedonizmuson túl a fenntarthatóság felé

A Z és az alfa generációk már születésüktől fogva a fogyasztói társadalom elvei szerint szocializálódnak. Gyakori jelenség egy étteremben vagy egy kulturális eseményen, hogy a szülők a mobiltelefont az alig óvodás korú gyerek kezébe nyomják, mert hedonista módon szeretnének enni egy jót, vagy élvezni szabadidejüket. A gyerekek is „hedonizálódnak”, és csak úgy szívják magukba a káros magatartásmintákat. A képernyő rabjaivá válnak egyhamar, majd a reklámok, a média, az újabbnál újabb játékok és a mértéktelesség ördögi körében találják magukat. Persze kivételek mindig vannak, de én most a nagy átlagra gondolok. A „nagy átlagnak” is szerepet kell majd vállalnia a globális problémák megoldásában.

A kulturális adaptáció és a családi struktúrák változása nehezen képes a gyorsaságot igénylő globális paradigmaváltás lekövetésére. Az emberek természetüknél fogva nem szívesen lépnek ki a komfortzónájukból és alkalmazkodnak új helyzetekhez. Azonban, ha a társadalmi körülmények megkövetelik, és a változásokhoz megfelelő támogatást és iránymutatást kapnak, mint például a Covid-19 járvány idején tapasztalhattuk, akkor képesek viszonylag rövid idő alatt jelentős változtatásokat eszközölni életükben. A globális problémák eszkalálódása jelzi, hogy az idő sürget, így szükséges, hogy megtaláljuk azt a középutat, mely lehetővé teszi a faj és az egyed fenntartható és optimális túlélését. Ez reprezentálja a kortárs társadalmi kihívások egyik legfőbb kérdését (Lelkes, 2020).

Az edukációs rendszerek és pedagógusok előtt álló fő kérdés, hogy miként és hol tudják formálni a tanulók kollektív gondolkodásmódját és konsumerizmuson alapuló értékrendjét. Itt az iskolának és tanárainak kulcsszerepük van: fontos, hogy az oktatási folyamat részeként hatékonyan felkészítsék a fiatalokat a jövőbeli kihívásokra, és fejlesszék azokat a kompetenciákat, melyek a felelős, tudatos felnőtté váláshoz szükségesek. Ezt szolgálhatja egy olyan pedagógiai paradigmaváltás, amely minden szinten áthatja az oktatást és nevelést. Ez magában foglalhatja a környezeti kérdések kiemelését az oktatásban, amely hozzájárul a diákok fenntarthatósági ismereteinek elmélyítéséhez és az ehhez kapcsolódó elköteleződés erősítéséhez. Az iskolákban megvalósíthatók fenntartható tematikájú tantárgyak, projektek vagy osztálytermi környezet kialakítása, ahol a tanulók közvetlenül tapasztalhatják meg a fenntarthatóság fontosságát.

A pedagógusok iránymutatása a mindennapi élet és a fogyasztási szokások terén, olyan témák érintésével, mint a tudatos vásárlás, az erőforrások megfontolt használata, biodiverzitáscsökkenés kérdésköre, a hulladék csökkentése és az újrahasznosítás, illetve az energiatakarékosság, elősegítheti a diákokban a fenntartható fejlődés iránti elköteleződés kialakítását (Homoki, 2017). Az iskolai nevelés alapvető célja, hogy támogassa a tanulókat értékrendjük és felelősségteljes döntéshozatali képességük formálásában, megmutatva nekik, hogy a személyes boldogság és a társadalmi, valamint környezeti felelősségvállalás összeegyeztethető. A projektmunka lehet hathatós, a tanulóknál a tudatos és aktív szerepvállalást erősítő módszer, lehetőséget biztosíthat a diákok számára, hogy részt vegyenek fenntarthatósági kampányokban, közösségi projekteken vagy önkéntes munkákban, ezen keresztül megértve és felfedezve a felelősségvállalás iránti belső motivációjukat. A korai nevelés kritikus szerepet játszik abban, hogy a gyerekek megértsék a hedonizmus és konsumerizmus csapdáit, és felismerjék a társadalmi összefogás jelentőségét. Ennek érdekében a környezettudatosság alapelveinek bemutatása, mint például az ökológiai lábnyom koncepciója és annak gyakorlati kiszámítása, kiváló eszköz lehet. Bevonhatjuk őket játékos tevékenységekbe, melyek során megtanulják, hogyan csökkenthetik saját környezeti hatásukat. A hulladékcsökkentés, a szelektív hulladékgyűjtés fontosságának megértetése, valamint a biodiverzitás

megóvásának kérdésköre is alapvető témák. Az ilyen típusú interaktív és élményalapú tanulás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyerekek tudatos és felelős döntéshozókká váljanak a fenntarthatóság szempontjából.

Magyarországi pedagógusok fenntarthatósági attitűdvizsgálata

A vizsgálat célja

A tanárok személyes meggyőződése és szemléletmódja jelentős hatással van arra, hogy milyen témák kerülnek előtérbe a fenntarthatóságra nevelés során, és milyen módszereket alkalmaznak a tanárok. Különösen a természettudományos tárgyakat tanító pedagógusok foglalkoznak ezzel a kérdéskörrel. Számos kutatás bizonyítja, hogy a fenntarthatóságra nevelés pozitív hatással van a tanulók környezeti ismereteire, problémamegoldó képességére, valamint a környezettel kapcsolatos attitűdjére és viselkedésére (Mónus, 2020). Amennyiben a tanárok elkötelezettek a fenntarthatóság iránt, nagyobb valószínűséggel építik be ezt a témát a mindennapi oktatási-nevelési tevékenységükbe, ezáltal elősegítve a diákok kritikai gondolkodásának és problémamegoldó képességeinek fejlődését ezen a területen. Ezen felül a tanárok mint szociális modellek fontos szerepet töltenek be az iskolai szocializációs színtereken, így amikor fenntartható viselkedésformákat demonstrálnak, a diákok attitűdformálásában is részt vesznek, ezzel hozzájárulva a diákok személyes és szociális fejlődéséhez, miközben erősítik az etikus döntéshozatal és a felelősségteljes cselekvés normáit. A tanárok fenntarthatósági attitűdjének felmérése azzal a céllal készült, hogy rávilágítson, mely területeken szükséges további pedagógiai képzés vagy támogatás a fenntarthatósági oktatás hatékonyságának növelése érdekében.

A kutatás módszere

Az attitűdkérdőív összeállításánál Lengyelne (2013) kutatómódszertani munkáját vettem alapul. A kérdések megfogalmazásakor az egyértelműség, érthetőség és a rövideg, a válaszelemek összeállításánál a semleges válaszok eliminálása volt fő szempont.

A kérdőív a pedagógusok fenntarthatósági attitűdjének vizsgálatára korlátozódik. A kérdések a demográfiai adatok felvétele mellett részletesen kitérnek arra, hogy a kitöltő pedagógusok mennyire integrálják a fenntarthatóság témáit tanóráikba, milyen típusú tanórán kívüli programokat szerveznek e témakörben, valamint a fenntarthatóság oktatásának hatékonyságát hogyan értékelik. Emellett felméri a pedagógusok saját környezettudatos magatartását és hozzáállását, beleértve a mindennapi életvitelük és a környezeti problémák iránti elkötelezettségüket. A kérdőívet a Google Forms alkalmazással készítettem el, mely online volt elérhető. A kérdőív terjesztése egy széles körben használt közösségimédia-platfomon és e-mailben történt, melynek célja volt 300 iskola vezetőjének megszólítása, hogy a felmérést munkatársai körében is terjesszék. Az iskolaminta kialakításakor regionális reprezentativitásra törekedtem, így azonos számú általános és középiskolát választottam ki minden régióból. A mintába alapítványi, állami és egyházi fenntartású intézmények egyaránt bekerültek. A kitöltésben pedagógus végzettségű és abban a munkakörben is dolgozó személyek vettek részt. Az űrlapot 206 fő töltötte ki a 2023/2024-es tanév idején. A beérkezett válaszok adatait alapstatisztikai mutatók segítségével értékeltem, helyenként figyelembe véve az életkori különbségeket és az oktatási intézmények típusát. SPSS szoftver segítségével korrelációs kapcsolatokat kerestem az demográfiai adatok és a fenntarthatóságra nevelés iskolai jelenléte között.

Eredmények

A vizsgálatban részt vevő 206 pedagógus általános iskolai vagy középiskolai munkaviszonnyal rendelkezik. Közülük 172 nő, 34 férfi. A KSH adatai szerint a 2022/2023-as tanévben a köznevelés, a szakképzés területén dolgozó, fő munkaviszony keretében pedagógus munkakörben alkalmazottak száma 30 649 fő, ebből 30 501 nő, tehát 99%-a nő (KSH, 2022).¹ Így a kérdőív kitöltésében részt vevők nemek szerinti eloszlása megalapozottnak tekinthető. A válaszadók 3,9%-a Gyakornok, 39,8%-a Pedagógus I., 43,2%-a Pedagógus II., 12,1%-a Mesterfokozattal rendelkezik, 1%-a pedig Pedagógiai asszisztensként vagy végzettség nélkülüként került foglalkoztatásra. A minősítés fokozata kiemelten fontos, mivel a pedagógusok 7. számú kompetenciája, amely a környezeti nevelésben mutatott jártasságot, a fenntarthatóság értékrendjének hiteles képviselőjét és a környezettudatossághoz kapcsolódó attitűdök átadását foglalja magában, fontos szerepet játszik a pedagógus minősítési rendszerben. Ebből arra következtethetünk, hogy a pedagógusok a környezeti nevelés és a fenntarthatóság oktatásáról rendelkeznek bizonyos ismeretekkel, mivel magasabb minősítési fokozat eléréséhez a pedagógus kompetenciák megléte elengedhetetlen.

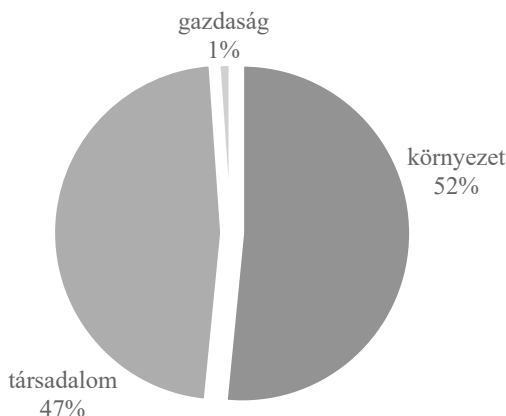
Arra a kérdésre, hogy integrálják-e a környezeti problémákkal kapcsolatos híreket a tanóráikba, a válaszadók 79,6%-a igennel, 20,4%-a nemmel válaszolt. A kérdésre érkezett válaszokat összevettem a minősítési fokozatokokkal (1. táblázat). A táblázatból kiolvasható, hogy a minősítési fokozatokban való előrehaladás során a Pedagógus I. fokozattal rendelkezők $\frac{1}{4}$ -e, a Pedagógus II. fokozatúak, illetve a Mesterpedagógusok $\frac{1}{5}$ -e nem viszi be az óráira a környezeti problémákkal kapcsolatos híreket. Minél magasabb minősítési fokozattal rendelkezik, annál nagyobb figyelmet fordít a környezeti problémák tanórai integrálására. Hozzá kell tenni, hogy a válaszok önbevalláson alapulnak, ezért aki több minősítési eljárásról esett át, az a pedagógus tudatában van annak, hogy mi a jó válasz, ami befolyásolhatta a válaszadásában.

1. táblázat. Környezeti problémákkal kapcsolatos témák megjelenítése a tanórák során (fő)

Minősítési fokozat	Igen	Nem
Gyakornok	3	5
Pedagógus I.	64	18
Pedagógus II.	74	15
Mesterpedagógus	21	4
Összesen	162	42

A válaszadók megjelölhették és kiegészíthették azokat a témákat, amelyeket a fenntarthatósághoz kapcsolva témaként bevisznek az óráikra. A válaszokat a fenntarthatóság természet, társadalom és gazdaság hármasságába csoportosítottam. A csoportosítás során a kérdőívben megjelölt témákon túl kiegészíthették a válaszlehetőségeket a kitöltők. A beérkezett válaszokat témák szerint rendeztem. Az élelmiszer-problémákat, népességnövekedést és egészségügyi károsodásokat a társadalom kategóriába soroltam. A gazdasági témakörbe kerültek a fenntartható és körforgásos gazdaság, a zöld technológiák és a fogyasztói társadalom gazdasági hatásai. A természet témakörében szerepel

¹ <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-2022-2023-elozetes-adatok/index.html#tovbbiadatokinformcik> Utolsó letöltés: 2024. 04. 14.

1. ábra. Témák típusai a tanórákon (Saját szerkesztés)

a globális felmelegedés, a biodiverzitás csökkenése, a talajerózió, a megújuló és nem megújuló energia, valamint a hulladékszennyezés. Utóbbi besorolása jelentett nehézséget, végül a természet kategóriába került, mivel a beérkezett válaszokból következtethető, hogy a hulladékkezelést a pedagógusok inkább a környezetszennyezés, mintsem a gazdasági hatások szempontjából tárgyalják a tanórákon. Eszerint a kitöltők a környezet és a társadalomhoz szorosan kapcsolódó témákat kezelik prioritásként (1. ábra). A környezet témában a legtöbb válasz a bioszféra diverzitásának gyors ütemű csökkenése, az üvegházhatás és a talajerózió témakörben került megjelölésre. Társadalom és fenntarthatóság területén a népességnövekedés, élelmezési problémák és egészségkárosodás a gyakori. Gazdasággal kapcsolatos témák 1% arányban jelennek meg. Ebben az esetben a hulladékkezelés, a szelektív hulladékgyűjtés valószínűsíthető, hogy a környezeti kategória válasz elemei közt jelennek meg. A megjelölt témák nem fedik le teljesen a fenntarthatóság összes témakörét. Feltehető, hogy a pedagógusok a népszerűbb és általuk is kellő mélységben ismert kérdésköröket építik be az oktatási-nevelési tevékenységükbe. Ezért válhat szükségessé a pedagógusképzésben egy egységes képzés a fenntarthatóság és a fenntarthatóságra nevelés ismeretanyagának minél szélesebb körű elsajátítására. A fenntarthatóság nem izolált téma, amit a természettudományokat oktató pedagógusok birtokolhatnak csak, hanem átfogóan érinti a társadalomtudományokat és a humán tudományokat egyaránt. A pedagógusoknak képesnek kell lenniük ezeket a területeket összekapcsolni. A fenntarthatóság komplex és interdiszciplináris jellegéből adódóan a pedagógusoknak széles körű tudással kell rendelkezniük a témával kapcsolatban. A hiányos szakmai háttér esetén előfordulhat, hogy a diákok számára pontatlan, felületes vagy elavult információk kerülnek átadásra. Emellett a pedagógusok nem minden esetben rendelkeznek megfelelő módszertani eszközökkel ahhoz, hogy a diákokat aktív részvételre motiválják, és elmélyítsék a fenntarthatóság iránti érdeklődésüket. A tanárképzés során történő egységes és átfogó képzés révén biztosíthatni lehetne, hogy a leendő pedagógusok elsajátítsák a szükséges tudományos alapokat és ismereteket ahhoz, hogy hatékonyan tudják integrálni a fenntarthatóság témakörét a tanítási-tanulási folyamatba. Egy ilyen képzés során a pedagógusjelöltek megismerhetik a fenntarthatóság elméleti alapjait, a kapcsolódó globális kihívásokat, valamint a fenntarthatóságra nevelés hatékony módszereit és eszközeit.

A kapcsolatvizsgálat során, amelyet Pearson-féle korrelációelemzéssel végeztünk, statisztikailag szignifikáns kapcsolatot találtunk az iskolatípus és a pedagógusok által a tanulók téma iránti fogékonyságáról alkotott vélemény között ($p < 0,05$). Azonban a

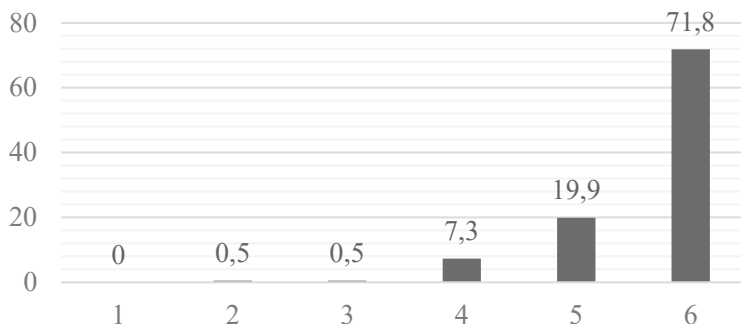
korrelációs együttható ($r = 0,033$) rendkívül gyenge kapcsolatot jelez. Az eredmények alapján az általános iskola alsó tagozatában a tanulók nagyobb érdeklődést mutatnak a fenntarthatósági témák iránt, mint középiskolában. Ez alighanem az életkori sajátosságokhoz köthető. A környezettel kapcsolatos alapvető attitűdök már az egészen korai gyermekkorban kialakulnak, a gyermekek szemlélete azonban folyamatosan alakulhat, ezért minden életkorra külön figyelmet kell fordítani (Homoki, 2011). A középiskolai tanárok gyakran nem rendelkeznek a fenntarthatóság oktatásához szükséges módszertani támogatással és idővel, különösen a tananyagterhek és a szoros tantárgyi keretek miatt. Ezzel szemben az alsóbb évfolyamokon nagyobb hangsúlyt kapnak a fenntarthatósági kérdések, mivel ott az oktatási rendszer gyakrabban biztosítja a szabadabb, kreatívabb tanítási lehetőségeket. A témák típusait illetően elmondható, hogy az általános iskola felső tagozatán és a gimnáziumokban több fenntarthatósággal kapcsolatos résztémát érintenek a válaszadók, mint alsóbb tagozatban. A településtípus méretének növekedésével a fenntarthatósággal kapcsolatos témák mennyisége is változik. A nagyvárosokban, megyeszékhelyeken több típusú témával foglalkoznak a pedagógusok. A fővárosban dolgozó tanárok kiemelkedően nagy témarepertoárt jelöltek meg, ami örvendetes. Ennek a jelenségnek egyik oka lehet az, hogy a nagyobb városoknak megannyi környezeti és szociális kihívással kell szembenéznük, mint például légszennyezés, közlekedési problémák, szociális egyenlőtlenségek és erőforráshiány. Úgy gondolom, hogy ezek a helyi problémák érzékenyebbé tehetik a pedagógusokat, és a lokális összefüggések nagyobb hangsúlyt kaphatnak a tanórákon.

Az aktuális környezeti hírek bevonása segít a diákoknak megérteni, hogy az általuk tanultak hogyan kapcsolódnak a valós világhoz. Ez növeli a tananyag relevanciáját, és segíti a diákokat abban, hogy megértsék, miként alkalmazhatók az elméleti ismeretek a gyakorlatban. A környezeti problémák megvitatása segíti a diákokat abban, hogy kreatív megoldásokat gondoljanak ki, és közösen dolgozzanak a problémák megoldásán. Ez támogatja a kooperatív tanulást és a csapatmunkát, különösen kooperatív munkaformák alkalmazásakor. Pedagógiai szempontból fontos az is, hogy a környezeti problémák megismerése és megértése növeli a diákok érzékenységet és empátiáját a környezet iránt, ez a fenntartható jövő iránti elkötelezettségük kialakításában segíthet.

A kitöltő pedagógusok 67%-a találkozott a képzése vagy továbbképzése során fenntarthatóságra vagy környezeti nevelésre vonatkozó tananyaggal, 33%-uk viszont nem. A pedagógusképzés tantárgykörében a fenntarthatóságra nevelés és a környezeti nevelés hangsúlya évről évre fokozódik (Dudok, 2022). Például az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Természettudományi Karán földrajz, kémia és fizika tanárképzésen is van Fenntarthatóság tantárgy. Az oktatás modernizációjához szervesen hozzátartozik a globális kihívások által támasztott követelmények integrálása (Balogh és mtsai, 2021). A tanárképzésnek fel kell vértéznie a pedagógusokat azzal az ismeret- és kompetenciahalmazzal, amellyel képesek a környezeti problémák összetettségét és ellentmondásait megérteni, és ezáltal eredményesen felkészíteni a diákokat, hogy tudatos és felelősségteljes emberként tudjanak betagozódni a társadalomba, és képesek legyenek környezettudatos döntéseket hozni.

Az adatok elemzése alapján a kérdőívet kitöltő pedagógusok kifejezetten fontosnak tartják a környezeti problémák megoldását. Az átlagérték 5,6, ami szintén a fontosság magas szintjét jelzi (2. ábra). A skála jobbra tolódik, tehát a pedagógusok közössége általában proaktív hozzáállást tanúsít a környezetvédelmi kérdésekhez, és valószínűleg támogatják vagy részt vesznek a környezeti problémák megoldását célzó kezdeményezésekben. A válaszadók általában elkötelezettek a környezetük védelme iránt, melyet a kitöltő pedagógusok cselekvésükkel is megerősítenek.

Mennyire érzi fontosnak a környezeti problémák megoldását?

2. ábra. Pedagógusok érzékenysége a környezeti problémák iránt (%) (Saját szerkesztés)

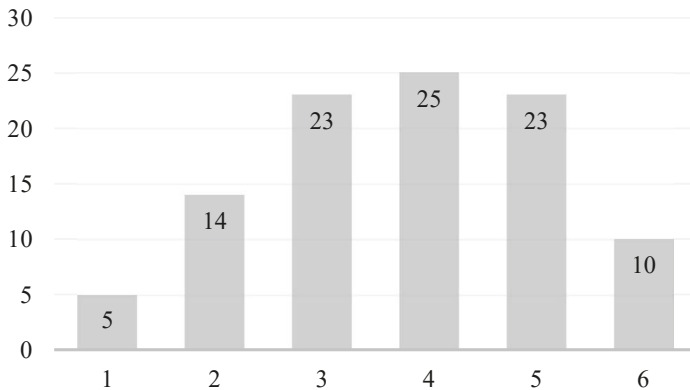
2. táblázat. Környezettudatos és fenntartható életmódra vonatkozó állítások

Állítások	Medián
A tanórákra való felkészülés során mindig odafigyelek az oda illő környezeti problémák beépítésére.	4
Fontosnak tartom a tanulók ismereteinek bővítését a környezet és az emberi tevékenység összefüggéseivel kapcsolatban.	5
Magam is fokozottan környezettudatos életmódot folytatok.	5
Fontos számomra, hogy a fenntarthatóság szellemében éljem a mindennapjaimat.	5
Saját feladatomban tartom az iskolában a környezeti nevelés megvalósítását.	4

A kérdőív számos kérdése esetén ugyanez a tendencia megerősítésre talál. Az értékek magas gyakorisága megbízhatóan mutatja, hogy az attitűdöket valódi viselkedésminták igazolják (2. táblázat). A pedagógusok erős elkötelezettséget mutatnak a fenntarthatóság és környezeti nevelés iránt, különösen a saját életmódjukban és a diákok ismeretanyagának bővítésében. A pedagógusok sokszor példaképként szolgálnak, viselkedésük és hozzáállásuk befolyáshozható a diákokat, és közvetett módon részét képezi a fenntarthatóságra nevelésnek, és ezzel hozzájárulhat az adott közösség környezeti tudatosságának növeléséhez.

Az erkölcsi elköteleződés, illetőleg a normák megléte ugyan még nem jelentenek automatikusan cselekvést, de közvetlen kapcsolatban állnak a gyakorlati megvalósulással (European Social Survey, 2016). Erre támaszkodva feltételezhetjük, hogy az elköteleződés a cselekvéssel, a cselekvés pedig a téma iskolai megjelenésével is kapcsolatba hozható. Tehát ha a pedagógus egyéni attitűdje erőteljes, akkor hatékonyabban tudja átadni azt a diákok számára is. A pedagógus személyes egyéni cselekedetei, gondolkodása megalapozza azt a felvetést, hogy a tanórákra is hasonló lelkesedéssel és hatékonysággal viszi be a fenntarthatóságot. Habár a pedagógusok saját hétköznapi életükben fontosnak tartják a fenntarthatóságot, az iskolában ezt különböző okok miatt nem tudják ugyanolyan mértékben beépíteni a tanítási-tanulási folyamatba. Hogy mit képes egy tanár megvalósítani a fenntarthatósági nevelésből, sok tényezőtől függ: az adott félévi tananyagtól, attól, hogy mennyire illeszthető hozzá a fenntarthatósági témakör, az iskolai időkerettől, illetve attól, hogy milyen módon tudja feldolgozni az anyagot. A „Meg tudom valósítani a

fenntarthatóságra nevelést a tanított tantárgyaikon belül” állítás esetében az eredmények már nem mutattak erőteljes eltolódást a magasabb értékek irányába, az átlag 3,78 (3. ábra).

3. ábra. A fenntarthatóságra nevelés megvalósítása a tanított tantárgyon belül (%)
(Saját szerkesztés)

A Pearson-féle korrelációelemzés alapján statisztikailag szignifikáns kapcsolat mutatkozott a kitöltő életkora és aközött, hogy mennyire érzi magát felelősnek a környezeti problémák növekedésében ($p < 0,05$). Az eredmények szerint az életkor növekedésével a felelősségérzet szintje szignifikánsan emelkedik, azonban a korreláció mértéke ($r = 0,014$) nagyon gyenge. Feltételezik, hogy az idősebb generációk nagyobb felelősséget éreznek a környezeti problémákért, mert ez a kihívás az ő életük során vált globális méretűvé, és esetlegesen úgy érzik, hogy nekik nagy szerepük volt ebben (Meyers és Clayton, 2015). Emiatt valószínű, hogy az idősebb pedagógusok a fenntarthatóságra nevelést még fontosabbnak tartják, mint fiatalabb kollégáik, mivel számukra ez a felelősségérzet mélyebb elkötelezettséget jelent.

A nyílt végű kérdések elemzéséből az derül ki, hogy bár a pedagógusok egyéni szinten egységesen magas cselekvési hajlandóságot mutatnak, megosztottak abban, mennyire tartják fontosnak a fenntarthatóság mélyebb szintű beépítését az oktatásba. Sokan támogatnák a pedagógusképzésben a fenntarthatóságra nevelés megerősítését, de aggódnak az oktatói utánpótlás és a tanárképzés minősége miatt.

„A pedagógusképzésben nincs jelen, vagy csak kevés szakon a környezettudatosságra nevelés. Ezt kellene még erősíteni. De mivel kevés a jelentkező a pedagógus pályára, így az egyetemeknek nincs esélye kiválasztani a tényleg pedagógusnak való jelölteket, így komoly mértékben »felhígul« a tanártársadalom, ami a nevelés-oktatás minőségére is rányomja bélyegét.”

Több kitöltő aggodását fejezte ki az óraszámok növekedése és a túlterheltség miatt. A kitöltők közül egy nyelvtanár jelezte, hogy szerinte a nagyhatalmaknak nagyobb felelősségük van a környezeti kérdésekben, és nehéz a diákokat kis lépésekre motiválni, ha úgy érzik, társadalmi szinten, a világ vezetői nem törődnek eléggé a jövőjükkel. Kutatások szerint a diákok motivációját a környezeti felelősségvállalásra nagyban befolyásolja a társadalmi és vezetői példamutatás. Ryan és Deci önmeghatározás-elmélete szerint az autonóm, belső motiváció elősegíti a tartós elkötelezettséget (Ryan és Deci, 2000). Ha a diákok azt látják, hogy a vezetők nem foglalkoznak komolyan a fenntarthatósággal, csökkentheti hitüket abban, hogy egyéni erőfeszítéseik számítanak.

Összegzés

A fenntarthatóságra nevelés nagy kihívást jelent a fogyasztói világ értékei és a hedonista szemlélet mellett. A kutatásban részt vevő pedagógusok attitűdje a fenntarthatóság iránt általában pozitív. Jelentős különbségek figyelhetők meg abban, hogy az egyes tantárgyakat tanító pedagógusok mennyire és milyen mértékben építik be a fenntarthatóságra nevelést oktatási gyakorlatukba. A természettudományos tárgyakat tanító tanárok gyakrabban és mélyebben integrálják a fenntarthatósági témákat az óráikba, míg a humán tárgyak oktatói általában kisebb mértékben. Az eredmények alapján a tanárok óráik 20–50%-ában foglalkoznak fenntarthatósági kérdésekkel, ez nagyban függ a tantárgytól és a pedagógus egyéni elköteleződésétől. A diákok korosztályonként eltérő fogékonyságot mutatnak a fenntarthatóság iránt, különösen az alsó és felső tagozatos általános iskolások, valamint a középiskolások körében. A pedagógusképzésben fontos lenne olyan módszertani képzés, amely korcsoportokra szabottan segíti a tanárokat a fenntarthatósági témák tanításában, különös figyelmet fordítva arra, hogy miként alakíthatják a diákok szemléletét. Ezzel a diákok mélyebb érdeklődést mutatnának, és kialakulhatna bennük a hosszú távú elköteleződés a fenntarthatóság iránt.

A kérdőívet kitöltők közül többen megfogalmazták, hogy a fenntarthatóság fontos számukra, de az oktatási rendszer jelenlegi állapota nem ad kellő teret arra, hogy e témát prioritásként kezeljék. A meglévő tárgyakban való integráció, a pedagógusképzés fejlesztése és a rendszer átalakítása lehetnének a lehetséges megoldások a fenntarthatóság oktatásának előmozdítására.

Az emberiség számos területen ért el kimagasló eredményeket. A tudomány és a technológia terén például olyan mérföldköveket értünk el, mint a Marson végzett planetáris kutatások. A gazdaság folyamatos és mondhatni exponenciális növekedésének tanúi vagyunk, ami az ipari forradalmak során tapasztalható technológiai fejlődésnek köszönhető. Azonban a civilizációnk fenntarthatóságának és a bioszféra egyensúlyának megőrzése céljából az emberiség még mindig nem talált megoldást a biztonságos és fenntartható életforma kialakítására (Lelkes, 2020). A fenntarthatóság alapelveinek hatékony közvetítése érdekében fontos, hogy ezt a szemléletet már a pedagógusképzés szintjén beépítsük. Ez egyfajta alulról jövő szerveződést jelenthet, ahol a leendő pedagógusok, akik a közeljövőben sajátítják el a pedagógiai alapjait, átesnek egy olyan környezeti nevelési és fenntarthatósági attitűdformáló folyamaton, amit a szükséges módszertani és tudományos háttér is alátámaszt. Ezzel az ökoszisztéma-szolgáltatások megbecsülésére nevelve hozzájárulhatnak e koncepció sikeréhez.

Gelencsér András szerint életképes megoldást kell keresni, aminek első lépése az, hogy mielőbb vissza kellene szerezni az energia és az anyag értékét és becsületét, ami már rég elveszett. Mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy pazarló és eldobható társadalomban élünk:

„a múlt embere anélkül, hogy fizikát tanult volna, az anyag-energia ekvivalenciával is tisztában volt. Mivel maga termelte élelmét és készítette használati tárgyait, pontosan tudta, hogy az mennyi erőfeszítésbe és energiájába került. A ma emberének fogalma sincs arról, hogy az általa elfogyasztott élelmiszer, az általa használt, majd eldobott különleges anyagok előállításához milyen hatalmas mennyiségű energiára van szükség” (Gelencsér, 2022).

Az oktatás segítségével újraértékelhetjük és visszaadhatjuk a természeti környezet valódi értékét és tisztületét a társadalomban. A szemléletmód általános megváltozásának útján már előrelépést tettünk. Amennyiben az oktatási rendszer keretein belül sikerülne

a szükséges feltételeket megteremteni, ígéretes jövőt kezdhethetnénk el előkészíteni. Az attitűdvizsgálat eredményeire támaszkodva feltételezhetjük, hogy a pedagógusok készen állnak e kihívásra. Mónus Ferencet idézve a felsőoktatásban is a közoktatáshoz hasonló a kép: papíron a környezeti nevelési és fenntarthatóságra nevelési elemek megjelennek, de megvalósulásuk néhány szaktól eltekintve nagyon gyakran oktatófüggő (Mónus, 2020). A pedagógusképzés felértékelődése esetén valószínűsíthető, hogy a fiatal pedagógusok biztosabb tárgyi tudással, kompetenciákkal, és módszertani repertoárral tudnának belépni az oktatásba, munkájukat eredményesebben végezhetnék ezen a területen. A kimeneti követelmények között nem csak decentralizáltan, hanem külön mérendő faktorként kellene kiemelni a fenntarthatóságra nevelést.

Nyitrai Tímea Laura

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem
Neveléstudományi Doktori Iskola

Köszönetnyilvánítás, támogatás

A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-I kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült. Dr. Homoki Erika és Prof. dr. Orbán Sándor támogató és iránymutató munkáját szeretném megköszönni, akik segítettek az empirikus kutatás eredményeit és a hedonizmus és fenntarthatóság filozofikus irányvonalait feltárni.

Irodalom

- Aslam, S., Murtaza, S. A., Szakács, A., Molnár, E. (2022). Green marketing approaches and their impact on green purchase intentions: Mediating role of green brand image and consumer beliefs towards the environment. *Sustainability*, 14(18), 11703. <https://doi.org/10.3390/su141811703> Utolsó letöltés: 2024. 10. 13. DOI: 10.3390/su141811703
- Balogh, R., Tóth, Cs., Varga, A., Huszár, Zs., Mónus, F. & Nguyen Luu, L. A. (2021). *Globális felelősségvállalásra nevelés a magyar pedagógusképzésben*. HAND Szövetség. Utolsó letöltés: 2024. 10. 13.
- Deák, Z. (2014). Fenntarthatóság és a fogyasztói társadalom Magyarországon. *GRADUS*, 126–132. Utolsó letöltés: 2023. 05. 27. http://real.mtak.hu/110826/1/2014_2_AGR_020_DEAK.pdf
- Dudok, F. (2022). Környezeti nevelés és fenntarthatóság. *Kultúratudományi Szemle*, 4(3–4), 161. DOI: 10.15170/KSZ.2022.04.03-04.12
- European Social Survey (2016). *ESS round 8 module on climate change and energy*. Question design final module in template ESS ERIC headquarters c/o City University London, London.
- Fáy, L. (1999). Rendhagyó filozófiaóra IV. *Iskolakultúra*, 9(3), 47–61. Utolsó letöltés: 2023. 05. 19. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/19021/18811>
- Gelencsér, A. (2022). *Ábrándok bővületében: A fenntartható fejlődés korlátai*. Akadémiai Kiadó. https://mersz.hu/hivatkozas/m1017ab_39_p2/#m1017ab_39_p2 Utolsó letöltés: 2023. 05. 27.)
- Ghahramani, L., McArdle, K. & Fatorić, S. (2020). Minority community resilience and cultural heritage preservation: A case study of the Gullah Geechee community. *Sustainability*, 12(6), 2266. DOI: 10.3390/su12062266
- Haider, V., Essl, F., Zulka, K. P. & Schindler, S. (2022). Achieving Transformative Change in Food Consumption in Austria: A Survey on Opportunities and Obstacles. *Sustainability*, 14(14), 8685. DOI: 10.3390/su14148685
- Hetesi, E. (2004). *A fogyasztás szociológiája*. JATEP-ress. 267–281.
- Homoki, E., Sütő, L. & Mika, J. (2017). A Fenntartható Fejlődési Célok (2016–2030) hasznosítása a földrajz felsőoktatásban. In Fodorné Tóth, K. (szerk.), *Felsőoktatás, életen át tartó tanulás és az ENSZ fenntartható fejlődési célok megvalósítása*. MELLearn – Felsőoktatási Hálózat az Életen át tartó tanulásért Egyesület. 66–79.
- Kerekes, S., Búzás, G., Fabula, J., Hazayné dr. Ladányi, É., Hubai, J., Kobjakov, Z., ... Vass, N. (2004). *A környezet-gazdaságtan alapjai*. Perfekt Gazdasági Tanácsadó Oktató és Kiadó Részvénytársadág.

- Kovács, E. & Bela, Gy. (2015). Az ökoszisztémák és a biodiverzitás megőrzésének társadalmi és gazdasági jelentősége néhány példával illusztrálva. *Természetvédelmi Közlemények*, 21, 151–159.
- Lelkes, O. (2022). *Fenntartható hedonizmus – Boldog élet, amely nem mérgeg(drága) a Földnek*. HVG könyvek.
- Lengyelne Molnár, T. (2013). *Kutatástervezés*. Eszterházy Károly Főiskola.
- Meyers, G. E. & Clayton, S. (2015). *Conservation psychology: Understanding and promoting human care for nature*. Wiley/Blackwell Publishers.
- Mónus, F. (2020). *A fenntarthatóságra nevelés trendjei, lehetőségei és gyakorlata a közép- és felsőoktatásban*. CHERD Hungaria.
- Nemzeti Biodiverzitás Stratégia (2023). = *A biológiai sokféleség megőrzésének 2030-ig szóló nemzeti stratégiája*. Magyar Kormány. <https://kormany.hu/hirek/elfogadtak-a-3-nemzeti-biodiverzitas-strategiat> Utolsó letöltés: 2024. 03. 31.
- Orbán, S. (2015). Modern ökológiai szemlélet a környezeti nevelésben. In Mika, J. & Pajtókné Tari, I. (szerk.), *Környezeti nevelés és tudatformálás*. Eszterházy Károly Főiskola Liceum Kiadó. 103–112.
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67. DOI: [10.1006/ceps.1999.1020](https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020)
- The Onion (1998. 10. 21.). Consumer-product diversity now exceeds biodiversity. The Onion. <https://www.theonion.com/consumer-product-diversity-now-exceeds-biodiversity-1819564919> Utolsó letöltés: 2024. 03. 31.
- Trivedi, R., Patel, J. D. & Savalia, J. R. (2018). Pro-environmental behavior, recycling, and media exposure: The mediation of environmental consciousness. *Journal of Cleaner Production*, 213, 1030–1038. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2018.12.187> (Letöltve: 2024. 10. 23.)
- Veríssimo, D., Bianchessi, A., Arrivillaga, A., Cadiz, F. C., Mancao, R. & Green, K. (2017). Does It Work for Biodiversity? Experiences and Challenges in the Evaluation of Social Marketing Campaigns. *Social Marketing Quarterly*, 24(1), 18–34. DOI: [10.1177/1524500417734806](https://doi.org/10.1177/1524500417734806)
- Vida, G. (2012). Honnan hová Homo? Az Antropocén korszak gondjai. *Studia Physiologica*, 18, 64–65.
- Vida, G. (2018). Csökkenő biodiverzitás, növekvő gazdaság. Meddig. In Tardy, J. & Dévai, Gy. (szerk.), *A biodiverzitásról másképp*. Magyar Természettudományi Társulat. 14–25.
- Wright, A. J., Veríssimo, D., Pilfold, K., Parsons, E., Ventre, K., Cousins, J., Jefferson, R., Koldewey, H., Llewellyn, F. & McKinley, E. (2015). Competitive outreach in the 21st century: Why we need conservation marketing. *Ocean & Coastal Management*, 115, 41–48. DOI: [10.1016/j.ocecoaman.2015.06.029](https://doi.org/10.1016/j.ocecoaman.2015.06.029)

Absztrakt

A hedonizmus, azaz az élvezetek hajszolása, erőteljesen befolyásolja a mai világ fogyasztási szokásait. Ez a jelenség akadályt képez a fenntartható életmódra való áttérés előtt, ami pedig egyre fontosabb lenne a globális kihívások miatt. Az élvezeti értékek előtérbe helyezése nehezíti a környezettudatos gondolkodás és magatartás kialakulását, amely létfontosságú lenne ahhoz, hogy egy fenntarthatóbb jövő felé haladhassunk. A mai fiatal generáció feladata lesz a kihívásokra megoldást találni, ehhez viszont az őket oktató pedagógusok tevékenysége felértékelődik. Nekik most kell reagálni és a fenntartható fejlődés felé orientálni őket.

A tanulmány bemutatja a hedonizmus és a túlzott fogyasztás problémáit, továbbá vizsgálja, hogyan befolyásolják ezek a jelenségek a biológiai sokféleséget, és milyen kapcsolatban állnak a fenntarthatósággal. Ebben a kontextusban megvizsgáltam a pedagógia terén felmerülő akadályokat és lehetőségeket egyaránt. Ismertetem egy empirikus vizsgálat eredményeit, amely a magyarországi pedagógusok fenntartható attitűdvizsgálata mellett feltárja a fenntarthatóság oktatási rendszerben történő megjelenésének értékelését. A kutatás során arra a következtetésre jutottam, hogy nem feltétlenül kell teljes mértékben ellentmondanunk a hedonizmusnak. Létezik egyfajta arany középút, amely a gondolkodásmód megújításával segítheti az embereket a fenntartható viselkedés felé irányítani. Az attitűdkutatás eredményei azt mutatják, hogy a tanárok többsége kész és nyitott erre a változásra, de ehhez a képzési rendszerben és az oktatás szerkezetében további fejlesztésekre van szükség.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, hedonizmus, konzumerizmus, oktatás, pedagógus